

Bc.art. Anne Katrīna Norenberga

Latvijas Kultūras akadēmija

VIENTULĪBAS UN RADOŠUMA MIJIEDARBĪBAS IZPAUSMES LITERĀRAJĀ JAUNRADĒ

THE INTERPLAY OF LONELINESS AND CREATIVITY IN LITERARY CREATION

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2024.458>

Abstract

In this paper the author focuses on the interplay between loneliness and creativity in literary creation. The study aims to identify and analyze the ways how contemporary Latvian writers experience and interpret the significance of loneliness in their creative work. The empirical section of the paper, which consists of the analysis of in-depth, semi-structured interviews with 7 Latvian writers, indicates that both active and passive interaction of the phenomena of loneliness and creativity co-exist in the writers' experiences of literary creativity. Solitude as a form of social isolation is identified as the most relevant element of loneliness present in literary creation due to the specific nature of the writer's work. In general, loneliness and its elements have been present in the experiences of all writers, influencing the process of literary creation, the themes raised in the works, and interacting with the writers' integration into the literary environment.

Keywords: *loneliness, creativity, literature, alienation, social isolation, artistic creation.*

Ievads

Cilvēkiem kā sociālām būtnēm nepieciešamas sociālas interakcijas ne tikai izdzīvošanai, bet arī personīgai attīstībai un papildījumam. Ja tās kvalitatīvi vai kvantitatīvi neapmierina indivīda gaidas, attīstās vientulības fenomens, kas plaši iztirzāts dažādu nozaru kontekstā, visbiežāk kā negatīva parādība. Tai pašā laikā vientulības fenomena ietvaros iespējams identificēt arī pozitīvus aspektus – vientulība mēdz

būt neatņemama radošas darbības sastāvdaļa un radošumu veicinošs elements, jo māksliniecišķās jaunrades process bieži vien ir individuāls, tas pieprasa pavadīt laiku vienatnē. Kultūra un māksla nereti tiek izmantota kā līdzeklis vientulības mazināšanai un sociālu kontaktu veidošanai, taču māksliniecišķa darbība lielākoties ir vienpatīga, tādēļ mākslinieki pakļauti lielākam vientulības riskam. Raksta teorētiskajā daļā autore iztīrījusi radošuma un vientulības interpretācijas socioloģijas kontekstā, padziļināti pievērsoties tieši fenomenu mijiedarbības iespējām. Savukārt empīriskajā daļā, analizējot septiņas padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas ar Latvijas rakstniekiem, rastas atbildes izvīrītajam pētīnieciskajam jautājumam: Kā Latvijas rakstnieki pieredz un skaidro vientulības nozīmi savā radošajā darbībā?

Radošuma un vientulības traktējums socioloģijā

Māksliniecišķs radošums laikmetīgajā socioloģijā lielākoties traktēts kā sociāls process un māksliniecišķās jaunrades rezultātam piemītoša kvalitāte, kuru ietekmē daudzveidīgi sociāli, kultūras un vēsturiski faktori, vide, kurā māksliniecišķais process notiek, māksliniecišķam pieejamie sociālo interakciju tīkli un indivīda spēja inovatīvi interpretēt un darbos atklāt sociālā konteksta aktualitātes. Laikmetīgā radošuma socioloģijas pārstāve Žanete Čana (*Janet Chan*), izmantojot Burdjē prakses teorijas un habitus rāmi, norāda uz radošuma universālo dabu. Neraugoties uz fenomenu tā tradicionālajā izpratnē – radošumu kā indivīda vai procesa atribūtu –, atklājas, ka tas identificējams gan rutīnas darbībās, saistībā ar indivīda tieksmi uz inovācijām, gan gala produktā, ko atzīst par radošu konkrētā ekspertu kopienā [Chan 2011: 148]. Socioloģe veikusi padziļinātāko laikmetīgo fenomena dekonstrukciju, norādot uz piecām radošuma sociālajām dimensijām. Pirmkārt, radošuma kvalitāte ir sociāli konstruēta un tiek piešķirta nozares simbolisko un prakšu sistēmas ietvaros, sociālu interakciju rezultātā starp tās pārstāvjiem. Otrkārt, radošas darbības pamatā bieži ir konkrētai nozarei atbilstoša izglītība – kompetences. Treškārt, prasmju, zināšanu, kompetenču kopas apgūšana risinās konkrētās sociālās situācijās un vidē, interakcijās ar citiem nozares pārstāvjiem. Ceturtkārt, radošu darbību veicina sociālu tīklu veidošana ne tikai ar nozares vai lauka pārstāvjiem, bet arī ārpus tā, veicinot jaunu un inovatīvu pieeju rašanu. Piektkārt, radošumu un radošu darbību ietekmē sociālā vide – atbalstošā (pieejami resursi, iedrošinājums, autonomija, konstruktīva kritika) vai kontrolējošā (uzraudzība, kontrole, pazemojoša kritika, sodi). Arī starpdisciplināra sadarbība kategorizējama kā vides aspekts, kas var veicināt radošu darbību [Chan 2011: 140–144]. Šī dimensijas norāda uz fenomena sociālo konstrukciju, dažādu sociālo faktoru ietekmi uz tā attīstību un izpausmes iespējām un to brīvību, atklājot daudzdimensiālu radošuma skaidrojumu.

Vientulības fenomens socioloģijā skaidrots caur sociālu interakciju, attiecību, lomu, sabiedrības un vides ietekmi uz indivīdu. Sociologs Roberts S. Vaiss (*Robert*

S. Weiss) konceptualizējis sociālas vientulības dimensijas, norādot, ka fenomens attīstās, kad indivīda ekspektācijas pret sabiedrību, sociālajām attiecībām un interakcijām ar citiem neatbilst realitātei [Russell et al. 1984: 1313–1321]. Savukārt atsvešinātības un sociālas izolācijas fenomeni ir identificējami kā vientulības sociālie elementi [Bekhet, Zauszniewski, Nakhla, 2008: 208–209]. Sociologa Melvina Zēmana (*Melvin Seeman*) strukturētā pieeja atsvešinātībai sniedz visdaudzpusīgāko ieskatu tās elementos un mijiedarbībā ar citiem fenomeniem. Autors izdalījis sešus stāvokļus jeb sajūtas, kas raksturo atsvešinātību un ļauj identificēt tās izpausmes – bezspēcība, bezjēdzība, normu trūkums, sociālā izolācija, atsvešināšanās no sevis, kultūras atsvešināšanās [Seeman 1959: 784–789]. Sociāla izolācija savukārt ir kā vientulības, tā atsvešinātības elements. Greiems Hotorns (*Graeme Hawthorne*) to skaidro caur septiņām sociālās izolācijas pazīmēm: emocionālas tuvības trūkums, nespēja veidot attiecības ar citiem, grūtības lūgt palīdzību, atbalstoša sociālā loka trūkums, nespēja integrēties sociālās situācijās, izolācija komunikācijas problēmu vai sociālo iemaņu dēļ [Hawthorne 2006: 526]. Būtiski, ka sociāla izolācija var būt labprātīga vai ārēju iemeslu dēļ. Brīvprātīga sociāla izolācija ir vienate, kad indivīds labprātīgi ir fiziski vai mentāli viens un tā var eksistēt neatkarīgi no vientulības, taču var tajā rezultēties [Bekhet, Zauszniewski, Nakhla, 2008: 210]. Viate visbiežāk ir indivīda izvēle, tāpēc viņš nejūtas atsvešināts, sabiedrības atstumts un neizjūt sociālu gaidu nepiepildīšanu. Tā vietā laiks vienateņ paver pašrefleksijas, radošuma un pozitīvu emociju rosinājumu [Singh 1991: 110–111]. Vientulība un tās elementi tradicionāli traktēti caur to negatīvo prizmu, taču mijiedarbībā ar radošumu un radošu darbību atklājas fenomenu produktīvās iezīmes.

Radošuma un vientulības mijiedarbības izpausmes

Iespējams izdalīt trīs vientulības un radošuma fenomena saskares punktus literārā jaunradē: (1) pasīva fenomenu mijiedarbība, (2) aktīva fenomenu mijiedarbība, (3) literāras jaunrades specifika kā vientulību veicinošs stāvoklis. Literatūras pētniece Džeina Pīrto (*Jane Piirto*) norāda, ka literāras jaunrades process ir vienpatīgs. Tā ietvaros vienate un sociāla izolācija, līdz ar to arī interakciju ierobežošana, tiek izmantotas kā jaunradi veicinoši līdzekļi, kas ļauj koncentrēties radošajam darbam, tādēļ šis mijiedarbības veids ir pasīvs [Piirto 2018: 110–111]. Taču aktīva mijiedarbība ir vientulības un tai piedēvēto sajūtu manifestācija literārā jaunradē, literāras jaunrades procesā un vientulības tematikas klātbūtne literārajos darbos [Birken et al. 2023: 16]. Rakstnieka darba specifika paredz vienpatību, tādēļ var pieņemt, ka ilgstošam izolētam darba stāvoklim piemīt lielāks sociālas vientulības risks, kas ir trešais fenomenu mijiedarbības veids [Mijuskovic 2012: 64–65]. Sociologs Hovards Bekers (*Howard Becker*) norāda uz sociālas izolācijas un atsvešinātības produktīvajām un māksliniecisku jaunradi veicinošajām iezīmēm – ja mākslinieks pats finansē darbu tapšanu

un nav atkarīgs no ārējiem finansiāliem līdzekļiem, izolācija un atsvešinātība no attiecīgās mākslas pasaules var būt atbrīvojoša un tāda, kas ļauj darboties pēc saviem mākslinieciskajiem ieskatiem [Becker 2008: 96–97].

Kopumā sociāla vientulība un tās elementi var dažādi ietekmēt rakstnieka radošumu, sociālo pozīciju un darbos iztirzātās tēmas. Vientulības ietekme var būt aktīva – rakstnieks piedzīvo sociālu vientulību un sajūtas integrē darbos –, vai pasīva – vientulība, izolācija, vienatne tiek izmantotas kā līdzekļi mākslinieciskās jaunrades veicināšanai. Literārās jaunrades procesa specifika norāda arī uz lielāku sociālas vientulības risku – jaunrades process un tā impulsi var tikt saistīti ar mēģinājumiem vientulības sajūtu kļiedēt, integrēties un veicināt sociālas interakcijas.

Metodoloģija

Lai atklātu vientulības un radošuma mijiedarbību literārās jaunrades procesā, tika veiktas padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas ar septiņiem dažādu paaudžu Latvijas laikmetīgajiem rakstniekiem. Rakstnieki izraudzīti pēc mērķtiecīgās izlases principa, pamatojoties uz vientulības tēmas aktualitāti rakstnieku darbos vai literārās jaunrades pieredzēs. Četras intervijas norisinājās attālināti, savukārt trīs – klātienē –, interviju garumam variējot no 40 minūtēm līdz 90 minūtēm. Pētījuma ietvaros veikta tematiskā analīze – saskaņā ar fenomenu teorētisko ietvaru un struktūru veidotas interviju vadlīnijas, veikta interviju transkripciju, ierakstu kodēšana un iegūto datu analīze. Šā raksta ietvaros analīze strukturēta trīs daļās: (1) vientulības un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs, (2) sociālās izolācijas un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs un (3) atsvešinātības un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs. Šī kategorijas ļauj strukturēti atspoguļot nozīmīgāko vientulības fenomena un tā elementu mijiedarbību ar radošumu, kontekstualizējot to rakstnieku literārās jaunrades procesa specifikā. Pētījumā fiksēta konkrētu indivīdu pieredze, personīgās izjūtas un izdarīti secinājumi par to līdzībām vai atšķirībām, tādēļ autore netiecas izdarīt vispārinātus secinājumus un attiecināt tos uz visu rakstnieku kopienu.

Vientulības un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs

Lai analizētu vientulības un rakstniecības mijiedarbību, rakstniekiem tika uzdoti jautājumi par individuālo pieredzi ar vientulību un tās elementiem – sociālu izolāciju un atsvešinātību –, tā gūstot izpratni par to, kā rakstnieki skaidro un interpretē šos fenomenus un to aktualitāti savā pieredzē. Vairāki rakstnieki norāda uz vientulības aktualitāti intervijas brīdī un traktē to kā cilvēka “nastu”, vienmēr klātesošu cilvēka eksistences sastāvdaļu, gan pozitīvi, gan negatīvi vērtējamu, izceļot vientulības daudzveidīgos izpausmes un izpratnes veidus. Jāizceļ, ka veidojas korelācija

starp rakstniekiem, kuri intervijās raksturo sevi kā introvertus, un vientulību, jo šie autori uzsver fenomena pastāvīgu klātesamību cilvēka dzīvē. Var secināt, ka introversija kā personības iezīme mijiedarbojas ar vientulības fenomenu un radošumu un ietekmē šo sajūtu aktualitāti.

Tā, īsumā sakot, man liekas, ka, ja vienatne ir tāda reta greznība, ko šad un tad var atļauties, tad vientuļš cilvēks ir visu dzīvi. Pamatā tāpēc, ka nu tāds ir cilvēka dzīves uzstādījums – tu piedzimsti viens un nomirsti viens, un tu ej visu laiku tāpat uz šo /../. Un jā, līdz ar to man šķiet, ka klātesoša vientulība ir nemītīgi /../. Tā varbūt ir pati labākā atbilde uz to, kā tad “dīlot” ar vientulību – mācīties ar viņu sadzīvot.

Literāras jaunrades kontekstā vairāki autori uzsver, ka vientulība traktējama atšķirīgi no tās tradicionālās izpratnes, skaidrojot to kā darba specifiskas nepieciešamību, fizisku stāvokli, kurā cilvēks ir viens un var koncentrēties, pievērsties sev un nonākt pie jauniem secinājumiem. Šī interpretācija atbilst arī eksistenciālisma filozofu uzskatiem par vientulību kā radošuma un intelektuālo spēju pilnveides praktizēšanu [Rosedale 2007: 203].

Tas, ko citi domā ar šo jēdzienu /../, viņiem tas ir ar tādu kā negatīvu pieskaņu. Bet mans darbs prasa varbūt pat meklēt šādu situāciju. Domāt, būvēt literāro darbu prasa centrēšanos, koncentrēšanos un līdz ar to kaut kādā nozīmē noslēgšanos. Ja ir koncentrēšanās, tad tā ir noslēgšanās. Es neteiktu, ka tā ir negatīva pieredze, manuprāt, tas ir dabisks stāvoklis, kuram nav milzīgs tāds negatīvs piesitiens.

Kāda rakstniece vientulību sauc par impulsu, kas veicinājis pievēršanos rakstīšanai, kas savukārt palīdzējusi cīnīties ar vientulības sajūtu. Viņa to skaidro caur komunikācijas prizmu – literatūra un rakstīšana kā iespēja runāt un dalīties ar savām sajūtām. Savukārt rakstīšanu, kas mērķtiecīgi veikta, lai darbi tiktu publicēti, autore interpretē kā mēģinājumus mijiedarboties ar citiem cilvēkiem, meklēt komunikāciju. Tā interpretēta arī kā vientulību mazinoša, jo veidojas komunikācija un atgriezeniskā saite ar lasītāju – dalīšanās pieredzē mazina negatīvās sajūtas. Šo radošuma un vientulības mijiedarbības veidu izvērš Bens Mijuskovičs, norādot, ka vientulība un saistītās negatīvās izjūtas motivē veidot sociālus kontaktus, lai no tās atbrīvotos [Mijuskovic 2012: 64–65]. Šajā gadījumā rakstīšana ir līdzeklis, ar kuru mazināt vientulības sajūtu.

No tās vientulības arī izrietēja tas, ka es sāku rakstīt. Piemēram, rakstīt dienasgrāmatu vai rakstīt kaut kādu dzeju /../. Kaut kas tāds kā aizlauzts manī bija, un tāpēc man gribējās to izpaust caur rakstīšanu. Rakstīšana kā

tavs draugs /../. Tev uzraksta cilvēks: "Es jūtos tieši tāpat." Tad tā vientulības sajūta mazinās tādā veidā /../. Kā jau saka, "papīrs pacieš visu", tad tu tā kā sāc vismaz uz āru dabūt nost to, tā pastarpināti, caur rakstīšanu. Bet, no otras puses, ja tu raksti, lai publicētos, tad tu tomēr gribi mijiedarboties ar cilvēkiem un no tās vientulības aiziet.

Rakstnieki norāda, ka negatīvo vientulības sajūtu pieredze līdzīgi citām caurvij radošo darbību un ietekmē daiļdarbu tēmas un motīvus. Šie piemēri apzīmējami kā vientulības un literāras jaunrades aktīvā korelācija – rakstnieka nodarbošanās un literārās jaunrades kontekstā vientulības sajūtas var rezultēties mākslas produktos.

Kad tu esi pamests, kad draugs nomirst, kad tuvs cilvēks aiziet no tevis, un tad tu jūties, ka tu viņu vairs nesatiksi, tā kā pamests, bet tā ir īpaša situācija, kam tomēr ar radošo darbu... Nu nē, no otras puses, ar radošo darbu jebkam ir saikne. Kaut kādā ziņā arī tieši šie te dzīves stāvokļi agrāk vai vēlāk parādīsies arī kādā no darbiem. Jebkas, kas ar mani notiek, viss ir materiāls manam vēlākam radošam darbam.

Rakstnieku atbildes atklāj arī literāras jaunrades specifiskas riskus – tā var veicināt vientulības attīstību. Precīzāk, ilgstoša darbība vienatnē, kas rakstniekam nepieciešama, kā arī koncentrēšanās uz darbu nošķir rakstnieku no citiem. Vienlaikus autori reti pārrunā ar jaunradi saistītus jautājumus ar citiem cilvēkiem, tādēļ piedzīvo vientuļus periodus.

Bet es domāju, ka neatkarīgi no tā, /../ vai rakstniecība kalpo kā glābiņš no vientulības vai arī gluži otrādi – rakstniecība var arī, protams, iedzīt vientulībā, ļoti lielā vientulībā, ja domā, piemēram, tikai par to, nevis citiem cilvēkiem sev apkārt, un nedomā par to ideju, par kuru tu raksti.

Sociālas izolācijas un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs

Zīmīgi, ka arī paši rakstnieki veido nošķirumu starp vientulību un vienatni, kas ir viens no vientulības un sociālas izolācijas elementiem. Vientulība biežāk saistīta ar negatīvām izjūtām un pieredzēm, bet vienatne interpretēta kā jaunradi veicinoša, nepieciešama personīgajai labklājībai un mākslinieciskās jaunrades realizācijai atbilstoši rakstnieka darba specifikai. Vienatnes stāvokļa nepieciešamība radošajā procesā ir visus intervētos rakstniekus vienojošā iezīme. Tās nozīmi uzsvērusi Pīrto, identificējot to kā fundamentāli nepieciešamu literārajā jaunradē, jo tā ļauj konsekventi un netraucēti koncentrēties darbam, ierobežojot ārēju traucēkļu iespējamību. [Pīrto 2018: 110–111].

Interesanti, ka kāds rakstnieks aktualizē arī pandēmijas laiku, skaidrojot, ka izolācija no dažādiem pasākumiem, sabiedriskiem notikumiem un pūļiem var būt auglīgi un produktīvi apstākļi literārai jaunradei, jo samazina traucēkļus.

Pandēmijas laikā bija ideāli /../. Nekur nebija jāiet, nekādi pasākumi, tu zini, ka tevi neaicinās nekur, ne uz bibliotēkām, ne kur. Lai gan es uz bibliotēkām labprāt braucu, tikties ar lasītājiem, /../ bet tā arī tomēr ir vismaz viena diena zaudēta /../ un varbūt pat tu drusku sāc uztraukties jau iepriekšējā dienā un arī pēc tam tur tā īsti neieiet sliedēs. Traucējoši tas ir, kad tu raksti.

Arī cita rakstniece pandēmijas laikā piedzīvoto sociālo izolāciju nevērtē negatīvi, bet gan kā ārējo apstākļu un notikumu veicinātu pašrefleksiju, kas ļāvusi apcerēt vientulības tēmu, kā arī šo sajūtu atspoguļošanu tajā brīdī topošajā literārajā darbā.

Es domāju, ja palasa manus darbus, tad ļoti daudz tur vientulība parādās. Bet domāju – tur parādās dažādas vientulības šķautnes, ne tikai negatīvas... Ja es kā cilvēks kaut ko piedzīvoju, tad tā tēma ļoti parādās arī darbos. Tas noteikti nav speciāli. Mana cilvēciskā pieredze ir man ielikusi to sajūtu, ka būt cilvēkam nozīmē pieredzēt šādas sajūtas, un, acīmredzot, es kaut kā to nododu arī tālāk /../. Tad stāstus raksturo arī ļoti tas, ka tas bija kovida laiks /../. Tā nebija tāda žēlošanās par pandēmiju /../. Vienkārši pandēmija bija tāds klikšķis, kas tevi piespieda apsēsties uz vietas un pareflectēt par sevi, un tas noteikti tur arī parādās /../. Es domāju, ka pandēmija arī izvilka mani kaut kādas sajūtas un refleksiju par vientulības tēmu.

Šajā kontekstā iespējams identificēt pasīvu vientulības un literārās jaunrades korelāciju – vientulība, sociāla izolācija un vienatne tiek izmantotas kā līdzekļi radošuma un jaunrades procesa produktivitātes veicināšanai un domu koncentrēšanai. Kāds rakstnieks fizisku vientulību identificē kā literārās jaunrades komforta apstākļus, īpaši uzsverot telpas aspektu, ko min arī vairāki citi rakstnieki.

Vientulību es domāju kā tehnisku stāvokli. Tas ir nepieciešams, lai es varētu viegli koncentrēties /../, pēc iespējas mazāk lai man būtu traucēkļi tajā brīdī, kad es daru, risinu savas lietas. Es domāju, ka tas ir telpas jautājums /../. Ap mani jābūt komforta apstākļiem. Vientulība ir šis komforta apstākļis, droši vien nepārspīlējot /../. Manā izpratnē vientulības stāvoklis veicina manu darbu, liek šim darbam radīt komfortablus apstākļus.

Tāpat vairāki autori norāda, ka sociāla izolācija ir tīkojama jaunrades un ikdienas procesos, ja tā ir pašiniciēta un kontrolēta – rakstnieks pats nosaka savas izolācijas sākumu un beigas. Aktīva socializēšanās traktēta kā traucējošs faktors literārās jaun-

rades kontekstā. Kāds autors min īpaši interesantu praksi – pseidonīmu lietojumu –, kas saistāma gan ar vēlmi sociāli izolēties, gan apzināti atsvešināties no paša darbiem, lai nepievērstu sev papildus uzmanību un anonimizētos literārajā vidē, kas ļauj brīvāk piepildīt mākslinieciskās ieceres.

Es pats esmu dažkārt meklējis šādu noslēgšanos... Bija tāds laiks, kad mani sāka aicināt šurpu turpu un komunicēties, tas tieši traucē. Es pat centos ar pseidonīmiem rakstīt. Bija laiks, kad es gribēju rakstīt tikai ar pseidonīmiem, lai es būtu katru reizi savādāks un lai vispār neviens nezina. Bet tagad ir vienkārši grūtības ar grāmatvedību /../. Paldies dievam, uz ielas nav tā, ka katrs piecdesmitais atpazītu un skatītos uz mani. Tas arī droši vien traucē.

Taču izolācija no sabiedrības un interakcijām ar citiem cilvēkiem var tikt vērtēta arī kā lielāks vientulības risks. Kāds rakstnieks norāda, ka, ilgstoši izolējoties literāras jaunrades dēļ, rodas personīgas problēmas un diskomforta sajūta. Šajā aspektā atklājas vientulības psiholoģisko un sociālo elementu nedalāmība, akcentējot tieši subjektīvo diskomforta sajūtu klātesamību fenomena sociālajās izpausmēs [Bekhet et al. 2008: 208–209].

Pāris reizes biju arī Francijā, kas tur tiešām atrodas izolētā vietā, tā ir lauku māja. Daudz es tur biju viens pats. Nav arī kafējnīcas, uz ko aiziet. Vārētu teikt, ka tas palīdz, bet nu man tomēr kļuva pārāk vientuļi diezgan drīz /../. Kaut kas ir vilinošs tajā izolācijā, bet, cik es zinu pat no mazās pieredzes, diez ko jau tomēr nepatīk pat pēc divām nedēļām.

Atsvešinātības un radošuma mijiedarbība rakstnieku literārās jaunrades pieredzēs

Atsvešinātība literāras jaunrades kontekstā, saskaņā ar rakstnieku teikto, ir mazāk nozīmīga un aktuāla. Vienlaikus vairāki autori norāda, ka nevēlas rakstīt par aktuālām tēmām vai iekļauties populārās literatūras formālajās un saturiskajās tendencēs, kā arī noraida nepieciešamību konsekventi piedalīties un tikt aicinātiem uz festivāliem vai saņemt literārus atbalvojumus. Var secināt, ka atzinība un sevis popularizēšana nav intervēto rakstnieku prioritāte. Populārās kultūras noliegums skaidrots ar vēlmi saglabāt radošo brīvību un rūpēties par literāro darbu kvalitāti. Šajā aspektā aktualizējas intelektuālās jomas un kultūras nozares pārstāvjiem raksturīgais atsvešinātības un sociālas izolācijas veids – indivīds izolējas no populārās kultūras kanona, lai brīvi realizētu individuālās mākslinieciskās ieceres [Seeman 1959: 788–789].

Es negribētu piederēt kaut kādām modes tendencēm, tikt integrēta kaut kādās modes tendencēs, kur cilvēki raksta, piemēram, tikai smieklīgus romānus vai tikai romānus, kas skar “MeToo” tēmu, konspirētu “MeToo” tēmu, vai

kaut kādu, kuri literatūru izmanto kā kaut kādu psihoterapiju, lai atmazgātu savus sārsmus, bet nedomā par literatūras kvalitāti /../. Un gluži tāpat man neinteresē būt integrētai, piemēram, tādā literatūrā, kas, ja mēs paskatāmies uz grāmatnīcu rādītājiem, tad, protams, ir brīnišķīgi, ka tādi autori kā Māris Bērziņš, Jānis Joņevs un tamlīdzīgi tur nonāk, vai Svens Kuzmins, bet tomēr pamatā, ja mēs skatāmies uz oriģināla autoriem, tur ir Karīna Račko, Dace Judina un tamlīdzīgi, tur es arī negribu būt integrēta. Lielā mērā tomēr gribētu būt sava ceļa gājējs.

Cita autore uzsver, ka reiz jutusi nepieciešamību piedalīties un iekļauties literārajās notikumos, festivālos vai, piemēram, saņemt balvas. Taču, interesējoties par dažādām kultūrām, gūstot starptautisku pasaules redzējumu un saņemot literāro darbu pieprasījumu, autorei mazinājusies nepieciešamība integrēties Latvijas literatūras vidē un aktuālajā kanonā, jo, lai integrētos, nāktos ierobežot pašas māksliniecisko jaunradi.

Kādreiz bija sajūta, ka, ja tu tajā Latvijas literatūras scēnā /../ neierotē, tad tu neesi labs rakstnieks. Bet gana ātri mani sāka tulkot citās valodās, un tad tas pilnība izzuda /../. Man likās, ja es tur neiederos, tad es esmu slikta rakstniece, bet tad nāca citi pierādījumi par to, ka es drīkstu rakstīt, ir okei, ka es rakstu, ka tas ir kādam vajadzīgs, un tad pazuda tā sajūta /../. Es negribu rakstīt, lai iederētos.

Savdabīgu atsvešinātības veidu netieši apraksta kāds rakstnieks, stāstot par literārās jaunrades šķēršļiem. Autors norāda, ka valodas maiņa viņu atsvešina no sava teksta, ļauj uz to paskatīties citādi un kritiski vērtēt. Šāda pieeja iekļauj sava veida mirklīgu atteikšanos no teksta autorības un ļauj ieņemt distancētāku pozīciju.

Sākotnēji man bija šķērslis, kuru es pārvarēju, mainot valodu. Es nevarēju uzrakstīt kaut kādas lietas latviski, un tad es sāku tās rakstīt vai nu angļiski, vai krieviski. Tas man ļāva nedaudz iegūt tādu distanci pašam no sevis. It kā tas, kas parādās uz papīra, ja tas ir svešā valodā, tad tā ka likās, ka tas nav mans. Tad varbūt arī atkāpās bailes no tās autorības.

Kāda rakstniece norāda uz citu atsvešinātības veida aktualitāti sasaistē ar pašidentitāti un valodas un rakstniecības nozīmi studiju procesā. Šajā gadījumā atklājas Zēmana aktualizētā bezjēdzības sajūta – nespēja izprast citu darbību cēloņus un konkrētās vides attieksmi pret rakstīšanu [Safraz 1997: 52–53].

Atsvešināta es esmu jutusies, piemēram, tajā brīdī, kad es joprojām pasniedzu universitātē un, kā jau es teicu mūsu sarunas sākumā, ka valoda un rakstīšana man nozīmē pietiekami daudz, tā ir mana identitāte. Un tad, kad

es saprotu, kā, piemēram, jaunie teologi domā par rakstīšanu vai ka viņi nespēj uzrakstīt saistītu tekstu, ka viņi raksta sliktāk nekā mani vidusskolnieki Cēsīs, tad es jutos atsvešināta. Drīzāk varbūt atsvešināta tāpēc, ka tu saproti, ka esi no vecākas paaudzes.

Kopumā analizē izkristalizējušies daudzveidīgi vientulības un kā radošuma, tā literāras jaunrades mijiedarbības veidi. Tos ietekmē ne tikai rakstniekus vienojoši sociāli faktori un iezīmes, bet arī individuāli aspekti, tostarp kultūras, sociāli, ekonomiski u. c. Vientulība un tās elementi ir vai ir bijuši aktuāli visu intervēto rakstnieku literārās jaunrades procesā, ietekmējuši tā norisi, darbos iztirzātās tēmas, kā arī rakstnieku izpratni par sevi un savu pozīciju literārajā vidē. Tādēļ vientulība un tās elementi ir konsekventi klātesoši literārajā jaunradē, kuras ietvaros tie daudzveidīgi mijiedarbojas ar radošumu.

Secinājumi

Vientulības un radošuma mijiedarbību analīze intervēto rakstnieku literāras jaunrades pieredzēs atklāj, ka vientulība un tās elementi ir aktuāla literārās jaunrades procesa sastāvdaļa. Lielākā nozīme ir fenomenu pasīvai mijiedarbībai – brīvprātīga sociāla izolācija jeb vienatne traktēta kā literārās jaunrades procesa sastāvdaļa un rakstnieka darba specifikas nepieciešamība. Rakstnieku pieredzēs aktuāla arī aktīva fenomenu mijiedarbība – vairāki rakstnieki vientulību raksturo kā impulsu rakstniecības uzsākšanai un uzskata to par savas dzīves sastāvdaļu, par kuru reflektē literārajos darbos. Savukārt atsvešinātības fenomena klātbūtni literārajā jaunradē apliecina rakstnieku tieksme norobežoties no populārās kultūras kanona, literārajām tendencēm, aktualitātēm, notikumiem un citiem literārās vides pārstāvjiem ar mērķi saglabāt māksliniecisko brīvību. Kopumā iespējams secināt, ka caur vientulības, kas tradicionāli traktēta caur fenomena negatīvajiem izpausmes veidiem un ietekmi uz indivīdu, un mākslinieciskas jaunrades mijiedarbību atklājas fenomena produktīvās iezīmes – vientulības elementi var veicināt radošumu un rezultēties radošos darbos.

Izmantotie avoti

- Becker, H. S. (2008). *Art Worlds*. Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press.
- Bekhet, A. K., Zauszniewski, J. A., Nakhla, W. E. (2008). Loneliness: A Concept Analysis. *Nursing Forum*, 43 (4), pp. 207–213.
- Birken, M., Chipp, B., Shah, P., Olive, R. R., Nyikavaranda, P., Hardy, J., et al. (2023). Exploring the Experiences of Loneliness in Adults with Mental Health Problems: A Participatory Qualitative Interview Study. *PLoS ONE*, 18 (3).

- Chan, J. (2011). Towards a Sociology of Creativity. In: L. Mann (ed.), J. Chan (ed.). *Creativity and Innovation in Business and Beyond. Social Science Perspectives and Policy Implications*. New York: Routledge, pp. 135–153.
- Hawthorne, G. (2006). Measuring Social Isolation in Older Adults: Development and Initial Validation of the Friendship Scale. *Social Indicators Research*, 77, (3), pp. 521–248.
- Mijuskovic, B. L. (2012). *Loneliness in Philosophy, Psychology, and Literature*. Bloomington: iUniverse.
- Piirto, J. (2018). The Creative Process in Writers. In: T. Lubart (ed.). *The Creative Process: Perspectives from Multiple Domains*. London: Palgrave Macmillan, pp. 89–121.
- Rosedale, M. (2007). Loneliness: An Exploration of Meaning. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 13 (4), pp. 201–209.
- Russell, D. W., Cutrona, C. E., Rose, J., Yurko, K. (1984). Sound and emotional loneliness: An examination of Weiss's typology of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (6), pp. 1313–1321.
- Safraz, H. (1997). Alienation: A Theoretical Overview. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 12 (1–2), pp. 45–60.
- Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, 24 (6), pp. 783–791.